

STILLE PRACHT

HET BELGISCHE STILLEVEN IN DE 19de EEUW

Prachtig werk van Alfred Ruytinx.

In twee vorige bijdragen maakten we kennis met enkele aspecten van de Belgische stillevenschilderkunst van de voorbije eeuwen: via de laatbarok ging het tot aan het romantisme. Afzonderlijk kwam het impressionisme aan bod, een stijlstroming die het de laatste tijd erg goed doet op de kunstmarkt.

Maar ook de realisten brachten niet te versmaden stillevens die nog op herontdekking wachten. Met hen maken we deze keer kennis.

We besluiten het drieluikje over het stilleven met een panorama van enkele vrouwelijke stillevenschilders van bij ons.

Allereerst komen we nog even terug op de figuur van Alfred RUYTINCX met de afbeelding van een indrukwekkend keukenstilleven, eigenlijk een keukeninterieur met personage: een schilderij dat tegelijk genre stuk en stilleven is. Ruytinx was ook gekend voor zijn schitterende tuinzichten waarin hij meestal een plant, struik of bloemengroep als hoofdmotief neemt: zowel landschap als stilleven deze keer.

Ook zijn neef Privat LIVEMONT schilderde dergelijke heel speciale bloemen- en plantenensembles, rhododendrons in bloei bv.. Het zijn - hoe contradictorisch het ook moge klinken - als «levende» stillevens.

Het realisme

De evolutie van romantiek naar realisme in het stilleven - schilderen was minder spectaculair dan bv. in de disciplines van het landschap - of figuurschilderen. De realistische, dus werkelijkheidsgetrouwe benadering van de stillevenschilder bestond vooral uit een minder gekunstelde compositie van het tafereel, een meer levensecht coloriet, een minder gladde schilderijstijl en het inbrengen van accessoires van eigentijdse design. In de bloemstillevens krijgen de «gewone» bloemen meer aandacht ipv. dure gekweekte variëteiten.

Maar tussen romantiek en echt zuiver realisme lag natuurlijk een breed gamma

van tussenstijlen die nu eens meer naar de ene dan naar de andere kant overhelden.

De belangrijkste Belgische realisten zijn doorgaans mensen geboren tussen 1820 en 1840. Uit een hele lijst namen we er hier een vijftal: ROBIE, BELLIS, CAPEINICK, QUITTON en DE BRAEKELEER.

Jean-Baptiste ROBIE (Brussel, 1821-Sint-Gillis, 1919) beoefende weliswaar het landschap- en portretgenre, maar zijn reputatie is nu nog uitsluitend op zijn stillevens gebouwd.

Afkomstig uit een lage sociale klasse, kende hij een moeilijk debuut. Reeds in 1833 is hij ingeschreven in de Brusselse Kunstacademie, om in 1842 de instelling te verlaten zonder - en dat is eigenaardig - blijkbaar eindexamens te hebben afgelegd.

ROBIE creëerde enerzijds stillevens van het traditionele genre, dwz. bloemen, vruchten, groenten en accessoires zoals pronkbekers en fruitschalen kunstig uit-

BLOEMSTILLEVEN van Marguerite Dielman.

gestald op een tafel; maar hij brengt ook een andere benadering die een grote stap voorwaarts betekende in de ontwikkeling van het genre: hij plaatst bloemen, druivetrokken, enz. soms als een achteloos groepje in een tuin of tegen een verweerd muurtje. Buiten dus, en niet langer netjes gemonteerd in het atelier. Ook brengt hij close-ups van wildgroeiende planten in hun natuurlijke omgeving.

De schildertechnische perfectie, het sprekkende coloriet en zijn eigen persoonlijkheid maken van de stillevens van ROBIE een waar festijn voor het oog.

Hubert BELLIS (Brussel, 1831 - Sint-Joost-ten-Node, 1902), leerling van de Brusselse Academie, is om onduidelijke redenen steeds meer populair geweest dan andere Belgische tijdgenoten stillevenschilders. Misschien is hij daardoor ook de meest geïmiteerd en vervalste? Maar zijn oeuvre is uiteraard bekoorlijk: stillevens met oesters, meloenen, aardbeien, frambozen, wijn- en champagneflessen met hun glimmende texturen vielen erg in de smaak.

Van een grote bekoorlijkheid zijn ook zijn van twijgen gevlochten mandjes met druivetrokken, omgevallen en blijkbaar achtergelaten, vergeten.

In zijn latere oeuvre kondigt hij bovendien duidelijk het impressionisme aan.

Mede in die context is een fait-divers uit zijn leven markant, nl. een reis naar Amsterdam anno 1883 in gezelschap van Guillaume VOGELS en James ENSOR, beide belangrijke vooruitstrevende kunstenaars van het ogenblik. BELLIS moet toen blijkbaar één van ENSOR's intimi geweest zijn, alhoewel merkkelijk ouder. Het ware interessant hun stillevens uit dié jaren te vergelijken.

Jean CAPEINICK (Gent, 1838-Schaarbeek, 1890), was leerling van en later een tijdlang leraar aan de Gentse Academie. Zijn stillevens met bloemen, fruit, groenten, en accessoires genoten grote bijval bij het burgerlijke publiek met conservatieve smaak. Zijn scherpzinnige realiteitsweergave sprak velen sterk aan.

Te Gent vestigde hij zijn faam met een suite van vier decoratieve taferelen met voorstellingen van de 4 jaargetijden, bestemd voor het Hôtel d'Allemagne (1868) en met zijn bekroning tijdens de Gentse Floraliën van 1873 voor zijn «Gezicht in de tuin van Graaf de Kerckhove».

CAPEINICK zou later nog wel tuinen schilderen, een genre dat eigenlijk wat in het verlengde van het stilleven zit.

Naast de traditionele composities vinden we bij CAPEINICK werken met titels als «Madonnabeeld met rozen omgeven»

(1868), «Toebereidselen voor de markt» (1883), «Bloemenuitstalling» (1880). Heel apart moet het stilleven geweest zijn met voorwerpen uit het Hallepoortmuseum te Brussel, nl. onderdelen van oude wapenuitrustingen (1885).

In zijn bloemstillevens ging zijn voorkeur naar rozen en seringen.

CAPEINICK vestigde zich mettertijd te Brussel.

De laatste jaren van zijn leven leed hij aan een zenuwziekte die hem het schilderen belette. Hij is verder het vermelden waard als leermeester van Rodolphe WYTSMAN en Juliette TRULLEMANS, twee notoire schilders van bloemen en planten die tot de impressionistische richting behoren en mekaar huwden bovendien.

Edward QUITTON (Péruwelz, 1842-?,?) was duidelijk een kunstenaar met grote omzet maar omgekeerd evenredige inspiratie: telkens opnieuw herhaalde hij zijn dode vogeltjes, opgehangen tegen een muur. Een iets marginaal kunstenaar, maar omwille van zijn origineel product toch het vermelden waard.

De geschiedenis van het Belgisch realistisch stilleven schrijven door enkel en alleen de «specialisten» te bespreken

ware een vals beeld ophangen. Er werkten uiteraard ook heel wat «multidisciplinaire» kunstenaars bij wie het stilleven van min of meer belang is binnen hun totale, meer gediversifiëerde oeuvre.

In die optiek kunnen we één figuur zeker niet negeren: Henri DE BRAEKELEER (Antwerpen, 1840-1888) in 1988 nog met een monumentale retrospectieve herdacht in het Antwerpse museum. De BRAEKELEER is vooral gekend voor zijn intimistische interieurs waarin hij de sfeer van zijn geboortestad evokeert, en die hij tot dragers maakt van een symboliek der innerlijke beleving, het vergankelijke, de stilte soms ook van de hunker naar bevrijding.

Binnen dit sublieme oeuvre vinden we ook stadsgezichten, marines, landschappen en enkele tientallen stillevens.

Ze omvatten de essentie van het realisme en overstijgen het tegelijk door de zeer gevoelige, intense benadering van de kunstenaar. Soms voert hij zijn penseel naar de grenzen van het impressionisme, zonder echter de evolutie door te trekken.

Voor 1987 schijnt DE BRAEKELEER het stillevengenre niet beoefend te hebben, maar een chronologisch klassemment ervan binnen de tijdspanne 1877-1888 lijkt een onmogelijke opdracht. Geen enkel stilleven is immers gedateerd.

We onderscheiden enkele groepen:

— bloemstillevens (vb. «Witte rozen», ca. 1882/83)

— Accessoirestillevens met oa. boeken, globes, gipsbeelden, muziekinstrumenten, ceramiek en koperwerk, blanke wapens en harnassen...

— Keukenstillevens met brood, fruit, groenten, worsten, kannen en kruiken, koperwerk... op een met wit tafelkleed bedekte tafel.

Wat apart is het schitterende stilleven met enkel maar mispels in een gamma van bruine kleuren (Brussel, Museum voor Schone Kunsten). Speciaal is ook het stilleven «Aardbeien, bloemen en champagne», een erg geslaagde interpretatie van een toen burgerlijk-populair motief in het stillevenschilderen. Vaak verwijst men in dat verband naar «Bar au Folies Bergères» van MANET, een werk dat DEBRAEKELEER in 1882 in het Salon te Antwerpen heeft gezien.

Over DE BRAEKELEER, die in het verleden reeds grondig bestudeerd werd, dit interessante weetje: volgens grootte en belangrijkheid rekende hij aan zijn klanten prijzen aan voor zijn stillevens die schommelden tussen de 100 en de 400 fr. Van Sommige voorstellingen bestaan ook eigenhandige replicas.

Het fenomeen van de professionele vrouwelijke kunstschilderes was tot na W.O. I nog relatief-zeldzaam. De meesten excelleerden in de meer «vrijblijvende» genres: landschap, bloemstuk. Al zijn er uitzonderingen! Onlangs nog

plaatsen we in het Oostends museum de landschapschilderes Euphrosine Beer-naert in de kijker met een grootse retrospectieve. Voor velen werd het een ware ontdekking! Als schilderes moet ze niet onderdoen voor haar mannelijke collega's.

Deze opmerking geldt zeker ook voor het sextet stillevenschilderessen dat we nu naar voor schuiven: **Anna BOCH, Berthe ART, Louise DEHEM, Juliette TRULLEMANS, Angelina DRUMAUX, Alice RONNIER.**

Het waren boeiende, merkwaardige vrouwen die ons zoveel vergeten schoonheid schonken; vreemde eenden in de mannen-bijt. Ze sprongen uit de band en leefden vaak ruim dank zij hun creativiteit. Op hun manier waren zij pioniers van de vrouwen-emancipatie, op een moment dat het woord nog moest uitgevonden worden.

Anna BOCH (La Louvière, 1848 - Brussel, 1933) stamde uit een begoed, kunstzinnig milieu: de BOCH - familie van de gelijknamige ceramiekklinieken. Ze werd privé opgeleid door Pierre-Louis KUHNEN, Théodore BARON, Euphrosine BEERNAERT en Isidore VERHEYLEN, alle landschapschilders. Ze debuteerde in het Salon 1884 te Brussel en sloot in 1886 aan bij «Les XX», de toonaangevende avantgarde groep te Brussel. Aldus ging ze om met figuren als ENSOR, FINCH, KHNOPFF. Als hun gelijke.

Naast het landschap nam het stilleven een grote plaats in haar oeuvre. De stijl ervan volgt deze van haar leraars op de voet: van romantiek over realisme naar impressionisme en post-impressionisme. Om het met een cliché te zeggen. Anna BOCH stond mede op de barrikaden van de moderne kunst in ons land. Voor haar geen voorspelbaar patroon als braaf, burgerlijk kunstschilderesje. Zij was een der eersten die waardering had voor VAN GOGH en... werk van hem kocht.

Alhoewel 10 jaar jonger dan Anna BOCH was Alice RONNER veel minder baanbrekend. Maar qua professionaliteit en schildertechniek scoort ze hoog. Heel hoog. Alice RONNER (Brussel, 1857-1957) was de dochter en leerlinge van de wereldvermaarde poezenschilderes Henriëtte RONNERKNIP. Ook in de lieflijke pezentaferefen van de moeder zaten eigenlijk reeds verbluffend knappe stillevens verwerkt.

Alice RONNER bracht decoratieve stillevens met bloemtuilen, gevogelte, vazen, kruiken, schotels, glaswerk, tin, porselein, bibelots allerhande. Haar stijl was realistisch, met enkele sporen van impressionistische inbreng. Haar werk stond hoog aangeschreven. Ze bleef tot op hoge leeftijd - ze werd er net geen 100-actief.

Enkele titels: «Dood wild en vruchten», «Uien en citroenen», «Oesters en vis»,

«Hortensias», «Rhododendrons».

Berthe ART (Brussel, 1857-1934) leerde schilderen bij Franz BINJE en bij Alfred STEVENS. Ze schilderde landschappen, kleine dieren maar vooral stillevens. Ze werkte wel in olie maar had toch een voorkeur voor het fluwelige van pastel, een techniek die ze hanteerde als de grootsten. In haar stillevens de klassieke ingrediënten: pluimvee, gevogelte, vis, vruchten, groenten, bloemen, planten, vaatwerk en accessoires allerhande. P. COLIN, een criticus met weinig waardering voor gespecialiseerde schilders smaalde: «... zonder vermoedens multipliciert Art jarenlang liefdeloos haar eenden en chrysanten...»

Maar doen vele zogenaamde grote modernen niet net het zelfde?

Zéker aan herwaardering toe is Louise DEHEM (Ieper, 1866 - Vorst, 1922). Allereerst was haar opleiding van niveau: leerlinge van haar schoonbroer Théodore CERIEZ te Ieper, dan copiste in het Museum te Brussel (misschien nog steeds de beste leerschool?), leerlinge van de mondaine Alfred STEVENS te Parijs en tot slot de gereputeerde Academie JULIAN te Parijs - door vele meisjes bezocht - waar ze zich bekwaamde in de menselijke figuur.

DEHEM debuteerde anno 1885 in het Salon te Spa met een «Stilleven met oesters». Tot 1890 bleven de stillevens haar creativiteit domineren onder invloed van haar studies en veranderende inzichten legde ze zich naderhand neer op de figuur toe. In beide genres bereikte ze een verbluffende zeggingskracht in een door het impressionisme fel beïnvloede realistische stijl.

Ook haar carrière was één opeenvolging van successen.

Met LEHEM kunt u kennis maken in het Museum te Ieper. Ik garandeer u emoties.

Juliette WYTSMAN, geboren TRULLEMANS (Brussel, 1866-1925) begon als zovele meisjes te leren schilderen: poësie-achtige, nietszeggende bloemstukjes. Maar, gedreven als ze was, zette ze door: een professionele opleiding bij stillevenschilder Jean CAPEINICK gaf haar de nodige basis en bepaalde de eerste fase van haar loopbaan: bloemstukken in realistische stijl domineren hier. Soms thematisch heel gedurfd, zoals het weergeven van potplanten in vuile, onopgesmukte roodaarden bloempotten.

Maar allerhande factoren, niet in het minst de contacten met Rodolphe WYTSMAN (die ze zou huwen) en zijn avantgardistische collegas-schilders die ze leerde kennen en waarden te Brussel en Knokke, dreven haar onweerstaanbaar in de richting van het impressionisme. Voortaan zou ze zich meer op het landschap fixeren. Toch had ze een voorliefde voor weergave van planten, bloemen en onkruid, zowel in een hoekje van een tuin als op een stuk weiland of braak-

Bloemen en accessoires op tafel van Angelina Drumaux.

grond. Daarin is WYTSMAN op haar best, en sluit ze ook het meest bij het landschap aan.

WYTSMAN werd de voorbije jaren sterk gepromoot op de kunstmarkt. Ze is nu wellicht de duurst betaalde van onze vrouwelijke schilders. De WYTSMAN's gingen de kunstgeschiedenis in als een harmonieus schilderspaar.

De zonovergoten stillelevens van de postimpressioniste Angelina DRUMAUX (Bouillon, 1881-1959) zijn veelal kleurrijke uitstallingen op salontafels van bloemenvazen, schalen, porceleinen statuutjes.

Deze te Luik en Brussel wonende en werkende artiste genoot bij haar leven internationale bijval en exposeerde regelmatig in de Salons van de Société des Artistes Français te Parijs. Haar bekoorlijke oeuvre is nu weer erg in trek.

Met deze vrouwelijke kunstenaars overschouwden we de belangrijkste Belgische stillelevensschilderessen uit de decennia rond 1900. Maar zoals reeds gezegd waren er veel meer: Marie DE DUVE, Marguerite DIELMAN, Valérie GELEEDTS, Léonie MOTTART-VAN MARCKE, Louise LARIDON, Marguerite PUTSAGE, Aline PERIGNON, Thérèse RUCLOUX, Marthe VLAMINCK... het zijn slechts enkele namen uit dit stille, vergeten hoekje van ons kunstverleden.

Norbert HOSTYN
Conservator Stedelijke Musea Oostende.

Het Museum voor Schone Kunsten Oostende organiseert eind 1992 een retrospectieve van het Belgisch stilleven van 1750 tot 1914.

Eigenaars die wensen uit te lenen worden verzocht contact te nemen met Norbert HOSTYN, conservator Stedelijke Musea Oostende, Wapenplein, 8400 Oostende - Tel. (059) 80 53 35 - Fax. (059) 70 40 35.
